

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin

Bakalářská práce

HISTORIE ŽIDŮ V CHRÁŠŤANECH

Vedoucí práce: doc. ThDr. Svoboda Rudolf, Th.D.

Autor práce: Václav Vlažný

Studijní obor: PVČK

Ročník: 4

2013

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské (diplomové) práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D. za cenné rady, podnětné připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji pracovníkům Městského muzea v Týně nad Vltavou za jejich laskavý přístup k mým badatelským potřebám.

Obsah

Úvod.....	5
1. Dějiny Židů ve Vltavotýnském regionu.....	7
2. Židé v Chrášťanech.....	12
3. Rodina Springerů a Tanzerů.....	14
4. Situace v Chrášťanech za II. světové války	19
5. Problémy Bedřicha Tanzera	24
6. Popravy	34
Závěr	36
Seznam použitých zdrojů.....	37
Seznam příloh	39
Přílohy.....	40
Abstrakt	42
Abstract	43

Úvod

Cílem mé práce původně bylo prostudovat dějiny židovského obyvatelstva v Kolodějích nad Lužnicí a blízkém okolí. Tato obec měla velkou a početnou židovskou komunitu a rabinát, pod který spadala značná část jižních Čech. Bohužel se pro tuto obec nedochovaly žádné původní prameny, pouze několik málo zápisů z konce 19. a počátku 20. Století, a tak lze vycházet především z literatury k tomuto tématu, která většinou zmiňuje místní židovskou komunitu jen okrajově. Proto je konkrétně této obci věnována pouze první kapitola a práce je věnována obci Chrášťany.

V další kapitole se budu již soustředit na nedalekou obec Chrášťany, neboť se mi podařilo v archivu muzea v Týně nad Vltavou najít rozsáhlé záznamy dvou židovských rodin, Springerů a Tanzerů, které v této obci žily. Tato kapitola bude vycházet z kroniky obce vedené od roku 1922, která ale mapuje i starší historii obce, přičemž sama čerpá z farní kroniky. Ta se ale bohužel nedochovala. Dále budu čerpat ze samotných archivních dokumentů rodiny Springerů, která se zde jako první usadila, a z pramenů židovské rady z Koloděj nad Lužnicí, které jsou uloženy v Archivu židovského muzea.

Třetí kapitola se pak bude zabírat výše zmíněnými rodinami Springerů a Tanzerů. Zde budu vycházet především z dochovaných dokumentů této rodiny, kroniky, ale i vzpomínek dosud žijících pamětníků. V kronice je místy patrný dosti tendenční popis událostí, budu se tedy snažit více se opřít o vzpomínky žijících svědků. Stěžejním pramenem ovšem bude čerpání z dokumentů obou rodin.

Ve čtvrté kapitole se pokusím popsat, v jakém prostředí se obě rodiny ocitly za druhé světové války, jak na ně nahlíželi jejich sousedé a ostatní občané a jak se jim dokonce někteří snažili i uškodit. Tato kapitola bude vycházet především ze vzpomínek pamětníků a z kroniky. Obojí může být ovšem dosti zaujaté, neboť kronika byla dopsána až po válce a pamětníci jsou rovněž ovlivněni tehdejší atmosférou a atmosférou, která panovala po válce.

Pátá kapitola bude stěžejní, neboť bude popisovat konflikt pana Tanzera s jedním z nejhorších totalitních systémů vůbec, s nacistickým Německem. Tady budu vycházet jen z dochovaných písemností nacházejících se ve vltavotýnském muzeu. Tyto prameny obsahují kompletní oficiální korespondenci pana Tanzera po téměř celou dobu války až do doby, kdy byl spolu s rodinou deportován do koncentračního

tábora.

V závěrečné kapitole se pokusím na vzpomínkách svědků a kroniky ukázat, že osudy místních Židů byly spojeny i s osudy mnoha místních občanů, kteří jim pomáhali a které nakonec čekal stejný osud. Našli se ale i tací, kteří naopak pomáhali takovéto lidi odhalit a předat do rukou gestapa.

Rád bych použil přímou metodu, komparativní pak v případech, kde se budou jednotlivé prameny lišit.

1. Dějiny Židů ve Vltavotýnském regionu

První písemné zmínky o židovském obyvatelstvu na území našeho státu jsou z 10. století, kdy Prahu navštívil židovský kupec Ibrahím Ibn Jakúb. Zmínil se o židovské osadě, která se tu nacházela. Židovští obchodníci se nejprve usazovali v Praze a později i v dalších velkých městech království. O Židech žijících v Praze se také zmiňuje druhý pražský biskup Vojtěch. Zpočátku se k Židům v Čechách chovali stejně jako k ostatním cizincům.

Situace se ovšem začala horšit na konci 11. století, kdy se ve spojení s křížovými taženími do Svaté země začala projevovat obecná nenávisť vůči Židům, jako národu odpovědnému za smrt Ježíše Krista. Tyto nálady se projevily i v Čechách a v roce 1096, když Čechami procházeli účastníci první křížové výpravy, došlo k židovským pogromům. V roce 1098 pak sám kníže Břetislav II. celý židovský majetek zkonfiskoval. Prvním zákoníkem upravujícím postavení Židů u nás byla privilegia Soběslava II., která jim umožnila se volně usazovat a obchodovat. Tato privilegia se ovšem odvolávají již na starší výsady, a to knížete Vratislava.

Situace se opět zhoršila po IV. lateránském koncilu, který přijal velmi tvrdé opatření proti Židům, včetně jejich segregace do ghett, což jen napomohlo k dalšímu zhoršení vztahů s křesťany. Z Židů se stali přímí poddaní krále a museli mu odvádět nemalé daně, ale na oplátku se mohli těšit jeho ochraně. Dařilo se jim tudíž za vlády silných panovníků. Například Přemysl Otakar II. vydal 29. března 1254 zákoník Statuta judaeorum, kde udělil židovskému obyvatelstvu jistá privilegia v souladu s privilegií papeže Innocence IV.

Židé se tak definitivně na dlouhou dobu stali důležitým finančním zdrojem pro královskou pokladnu, i když ne vždy s nimi jednal panovník mírně. Poslední Přemyslovci a stejně tak i Lucemburkové často sáhli k použití síly či pohrůžce jejího použití při vyžadování peněz od židovského obyvatelstva. V době husitských válek se práva a možnosti Židů v mnohém zlepšily, neboť s husity často sympatizovali a mohli se více věnovat různým řemeslům. Po jejich skončení však byli jako konkurence pro křesťanské řemeslníky často vytlačeni do menších měst a obcí a právě v této době se pravděpodobně dostávají i do malého města Týna nad Vltavou.

První písemně doložené zmínky o Židech v Týně máme až z roku 1569, kdy Petr Vok z Rožmberka, který se na týnské a i na ostatní Židy na panstvích svých i bratrových natolik rozeznil, že jim zakázal přístup na své pozemky. Později však na

přimluvu svých rádců odvolal rozkaz listy otevřenými a dovolil jim na statcích prováděti obchod dle libosti.¹

Ze začátku 17. století se dochovaly prameny, kde se připomíná i židovská škola, tehdy již nazývaná stará. Odváděla pravidelný poplatek 9 grošů a 5 denárů. Kromě této školy jsou zde ještě zmiňovány židovské rodiny- Polák, Isák a Žid od mostu, kteří rovněž odváděli obvyklý poplatek 9 grošů a 5 denárů, a jakýsi Markus, který odváděl 21 grošů a 5 denárů, a byl tudíž z oněch čtyř nejbohatší.² V té době nacházel se zde již i židovský hřbitov. Je zajímavé, že tito Židé žili rozptýleně mezi křesťanským obyvatelstvem a ne v ghettu, jak bylo na tu dobu obvyklé. V Týně se Židům dařilo střídavě lépe a hůře. V polovině 17. století došlo však v osadě k velkému rozmachu židovského obyvatelstva. V roce 1654 bylo při sčítání obyvatel Týna vedeno 6 domů židovských a o deset let později to bylo již 22 domů se 122 příslušníky.

V roce 1680 vypukl v Týně nad Vltavou mor. Z jeho zavlečení byli okamžitě nařčeni Židé, kteří jej sem podle měšťanů zavlekli ze svých cest. Týnští měšťané proto podali žádost na arcibiskupskou kancelář k okamžitému vypovězení všech Židů z týnského panství. O rok později jim bylo vyhověno a roku 1681 se museli všichni Židé vystěhovat mimo panství arcibiskupské. Důvodem bylo kromě zavlečení moru i neplacení smluvených 70. zlatých a podezření z krádeže. Vypovězeným Židům byly zabaveny domy a prodány v dražbě.³ Ačkoliv byli vykázáni z celého panství, nemuseli chodit daleko. Většina Židů se usadila ve dvou nedalekých vesnicích, v Neznašově, který patřil hraběti z Vrtby, a v Kolodějích nad Lužnicí, které bylo v majetku Jana Felixe Bransteina. Židé se sem stěhovali hlavně proto, že Koloděje nad Lužnicí bylo nejbližším místem od Týna nad Vltavou, vzdáleným jen asi 3 kilometry, a zároveň již nebyli na panství arcibiskupském, kde podle nařízení z roku 1781 nesměli žít. Bylo to ideální místo pro pokračování obchodů a řemesel aniž by ztratili úplný kontakt se známým prostředím. V době jejich příchodu v 2. polovině 17. století nebyli Koloděje nad Lužnicí nic než malá vesnička, panský dvůr a tvrz. V roce 1695 zde byla pro zvyšující se počet židovského obyvatelstva zbudována synagoga, ve které se ještě téhož roku konaly bohoslužby.

V roce 1721 bylo v Kolodějích nad Lužnicí již 65 dospělých Židů s 89 dětmi a s 11 služkami. Židé, původně žijící v panských domech, si postupně začali budovat

1 Srov. GOLD, H. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*, s. 240.

2 Srov. tamtéž, s. 240.

3 Srov. SAKAŘ, J. *Dějiny města Týna nad Vltavou Díl I*, s. 188.

vlastní stavení na hlavní ulici na levém břehu řeky Lužnice. Vedle synagogy byl rovněž obecní dům, kde žili „almužníci“ udržovaní židovskou obcí.⁴ Nepříjemně do života všech Židů zasáhla vláda Karla VI., který se snažil zamezit růstu židovské populace. Vydal takzvaný Familiantský zákon, který umožňoval svatbu pouze nejstaršímu synovi v rodině, ostatní se mohli oženit jen v případě, že tak neučinil nejstarší syn, nebo jiná rodina měla pouze dcery. Toto nařízení mělo ustálit počet židovských rodin v Čechách na 8600. V roce 1784 byly rovněž v Kolodějích nad Lužnicí zavedeny matriky. Židé, kteří zde žili, museli mít domy očíslované římskými číslicemi oproti arabským, používaným u křesťanů. To se však udrželo jen do 1. třetiny 19. století, neboť již v této době se v matrice u Židů občas objevují i popisná čísla arabskými číslicemi. Mimo toto museli také dle patentu z 23. července 1787 přijmout všechny židovské rodiny německé příjmení. To splnili téměř všichni Židé z Koloděj nad Lužnicí. Ale našlo se i pár výjimek, jak dokládá matrika. Byly tu i rodiny Poláků, Nosálů, Modrých, Studničků, Kroupů a Píseckých, a to i přes přísné tresty. Naprostá většina Židů uvedených v matrice Koloděj nad Lužnicí se opravdu v Kolodějích narodila. Jen nepatrná část, a to zhruba 10 až 15%, se narodila jinde, většinou v nedaleké Vesci nebo na cestách.⁵

Na konci 18. století byla značná úmrtnost mezi židovským obyvatelstvem. Průměrně v té době umírá 4 až 5 osob měsíčně a rodí se 1 a výjimečně až 2 děti měsíčně. V dobách epidemie neštovic dokonce umírá v březnu a říjnu průměrně 20 osob měsíčně! Přesto židovská obec nadále vzkvétá a na přelomu 18. a 19. století zde žije přibližně 600 až 700 Židů.⁶

V 1. polovině 19. století dosáhla židovská obec v Kolodějích nad Lužnicí svého vrcholného rozkvětu. Hned začátkem století se přes jižní Čechy přehnaly napoleonské války. Prošla tu vojska rakouská, francouzská i ruská a všechna se sháněla po potravě a zásobách. Díky napoleonským válkám zbohatlo množství zdejších kupců na dodávkách rakouské armádě, především na dodávkách plátna a vlny. Byla tu synagoga, židovští lékaři a nemocnice, mnoho obchodníků, včetně takzvaných košerů (řezníků). Počet židovského obyvatelstva převyšoval počet obyvatelstva křesťanského. Počet nově narozených dětí rovněž stoupl v roce 1850 až

4 Srov. SUDOVA, M. *Židovství na Vltavotýnsku*, s. 36.

5 Srov. Národní archiv (dále jen NA) Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Matriky, inv. č. 844-856.

6 Srov. tamtéž.

na 32 dětí, což byla nejvyšší porodnost v celé historii obce.⁷ V polovině 19. století byli tedy Koloděje nad Lužnicí vzkvétající obcí se synagogou, hřbitovem, židovskou školou a nemocnicí. V roce 1857 pak počet Židů dosáhl vrcholu, neboť v obci žilo zhruba 680 Židů.

V roce 1848 byla první rakouskou ústavou v českých zemích uznána rovnoprávnost Židů s ostatním obyvatelstvem a v roce 1849 bylo povoleno i svobodné stěhování a usazování, svobodné uzavírání sňatků. V roce 1852 bylo povoleno, aby svobodně nabývali domovní majetek a v roce 1859 mohli svobodně vlastnit půdu. Postupný rozmach svobod a uvolňování tvrdých nařízení proti židovskému obyvatelstvu vedlo ke stále větší diferenciaci obchodních aktivit místních Židů. Nově se začali zabývat i obchodem s dobytkem, obilím, alkoholem a dalšími produkty. Rovněž se uplatnili ve správě obce, kde po téměř celé 19. století působili na nižších úřednických postech a zastávali hodnosti písařů a správců rozpočtu. S novými svobodami přišly také nové povinnosti, a tak museli však například stejně jako ostatní obyvatelstvo rukovat do armády a účastnili se bojů za císaře pána. Mezi jinými padl v roce 1866 v Bitvě u Custozy syn doktora Klára Maxmilián Klár.⁸

Začátkem šedesátých let začala sílit migrace židovského obyvatelstva. Nejprve do jejich původního domova, Týna nad Vltavou, dále také do okolních obcí, se kterými po staletí místní Židé čile obchodovali. Židé se rovněž vydávali na delší a dlouhodobější cesty, a tak v matrice začíná přibývat dětí, které se narodily svým rodičům mimo domov. Jak se zdá, nejvíce se putovalo do Lince, který se pravidelně od roku 1860 objevuje v matrikách stále častěji a dále pak do Vídně, Prahy, Mnichova a dalších měst. Zatím se ale pořád do rodné vsi zase vracejí a jsou zde i vedeni⁹. V roce 1868 bylo rozhodnuto, že bude v tehdy již Kolodějích (do 60. let se používal pro obec název Kaladý, který byl vnímán jako německý) zřízen poštovní úřad. Za prvního poštmistra byl zvolen Žid, Bernard Radok, obchodník s obilím.

V sedmdesátých letech začal klesat nejen počet obyvatelstva židovského původu, ale začal klesat i jejich majetek. Tradiční obchodnické rodiny ztrácely svůj vliv, jako rodina Marodyů, Ehrlichů, Nosálů, Friedů, Bescherů, Mahlerů, Modrých,

7 Srov. NA Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Matriky, inv. č. 844-856.

8 Srov. SUDOVÁ, M. *Židovství na Vltavotýnsku*, s. 39.

9 Srov. NA Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Matriky, inv. č. 844-856.

Stampfů, Pařízků a další. Jen bratři Lewi si ponechali velkoobchod s dobytkem a poštovní Radok si zachoval svůj velkoobchod s obilím. Značný vliv si i přes slábnoucí počet členů židovské obce udrželi po 70. léta i v obecním zastupitelstvu. V roce 1871 měli 6 zastupitelů v 16 členném zastupitelstvu. Podle židovské matriky postupně klesal i počet nově narozených a svateb místních. V sedmdesátých letech již jen každé třetí dítě uvedené v této matrice pochází z Koloděj. Rovněž v té době dochází k výraznému počeštění všech místních Židů i jejich jmen. V matrice se tak místo Franců a Thomasů objevují Františkové a Tomášové i tak jsou nadále matriky vedeny německy. I nadále existuje a funguje německá škola, která má již ovšem nedostatek žáků, a tak v roce 1885 žádá obec o pomoc, ale je jí odmítnuta. Jak podotkli páni radní, při jejím vzniku se obec zřekla veškerých závazků k ní. Německá škola vydržela až do 14. července 1898, kdy byla na návrh tehdejšího starosty Františka Štacha zrušena. Důvodem byl fakt, že škola nedbala tolik na docházku, a tak tam mnoho rodičů dávalo své děti, jen aby se vyhnuli trestům za absenci, které hrozily ve škole obecní. Ostatně v tu dobu školu navštěvovalo již jen 30 žáků.¹⁰

Úpadek židovské obce tak nadále pokračoval ohromným tempem. Za celá 90. léta a až do začátku I. světové války se zde narodilo celkem 8 dětí! V roce 1908 pak zde žilo již jen 35 obyvatel židovského vyznání oproti 675 křesťanům. Z Židů se opět stala jen malá minorita. Po první světové válce to pak bylo již jen 10 osob. Jednalo se o rodiny Radoků a Voglů, o vdovu Kohnovou a správce farnosti Adolfa Spätha, který působil jako matrikář místní židovské obce, ke které patřil ještě i Týn, Neznašov a nedaleké Chrástřany.

10 Srov. Státní okresní archiv (dále jen SOkA) České Budějovice, Archiv obce Koloděj nad Lužnicí, Protokoly obecního výboru a rady obce 1878-1898, inv. č. 5634-42.

2. Židé v Chrášťanech

Jedním z přirozených obchodních cílů židovského obyvatelstva a i pozdějším místem jejich usazení se stala obec Chrášťany, a to hned z několika důvodů. Chrášťany mají optimální polohu pro obchod a především pro sklady židovských obchodníků. Nacházejí se 7 km severně od Koloděj nad Lužnicí, a tím pádem 10 km severně od Týna nad Vltavou. Do nedaleké Bechyně je to necelých 9 km, stejně jako do Bernartic, do Milevska pak 20 km a do Písku 25 km. Chrášťany rovněž patřily k poměrně starým osadám. Již v roce 1384 se zde nacházel kamenný kostel obklopený hřbitovem a místní farnost sloužila nejen občanům z Chrášťan, ale i širokému okolí včetně Koloděje nad Lužnicí, a to až do 18. století. Právě velikost vsi, která byla jen o něco menší než samotné Koloděje nad Lužnicí a fakt, že pod ní spadalo 8 až 10 dalších menších vsí jak farností, tak správou, činily z Chrášťan lákavé místo pro obchodující Židy. Bylo zde totiž vždy dost potencionálních zákazníků. Ještě dnes mnozí vzpomínají na velikost a bohatost místních trhů a jarmarků, které se zde konaly. Největším z nich byl pouťový, konaný vždy v neděli po sv. Bartoloměji, patronu místního kostela. Význam obce dokládá i fakt, že první zmínka o místní škole je z roku 1724, a to stížnost na její špatný stav.¹¹

Ačkoliv byla obec pro Židy z Koloděj nad Lužnicí velmi důležitým obchodním střediskem, přestěhovat se sem nemohli, neboť obec sama spadala pod správu arcibiskupského panství v Týně nad Vltavou a platil pro ni stejný zákaz jako pro samotný Týn nad Vltavou. Na rozdíl od Týna zde však židovští obchodníci neměli žádnou konkurenci a mohli zde čile obchodovat. Kupovali především peří, plátno, kůže a zemědělské produkty a prodávali vše od domácích potřeb až po různé nástroje a nářadí.

První Židé usedlí v Chrášťanech ovšem nepocházeli z nedalekých Koloděj, ale z o něco vzdálenější Malé Chýšky u Milevska. Tím, kdo se tu usadil jako první, byl Ignác Springer. Ignác se narodil 29. srpna 1842 v Petrovicích, na hranici jihočeského a středočeského kraje. Jeho otec Jakub Springer byl zdejšíím chirurgem, a jeho dědeček Wolf byl místním ranhojičem. Ignác však sám se věnoval obchodu a krátce po svatbě s Annou Krausovou, narozenou 16. ledna 1847, se celá rodina přestěhovala do Malé Chýšky. Zde se jim rovněž narodilo první dítě, Gustav

¹¹ Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 17.

Springer, a to dne 26. října 1866. Někdy poté se Ignác Springer přestěhoval do Chrást'an a začal svou obchodní činnost právě tam.¹²

Přesné datum usazení Ignáce v Chrást'anech není známo, ale bylo to pravděpodobně těsně po narození jeho druhého syna Wilhelma, který se narodil 13. června 1868. Dne 25. října 1870 totiž místní úřad a místní farář Ignácovi vystavili potvrzení o tom, že „v každém ohledu a mravech svých velmi dobře zachovalý, mírný, tichý a pořádný občan jest.“¹³ Ačkoliv zde byl usazený, neměl zde domovské právo, a tím pádem pořád náležel do Petrovic. Mimo něj se zde začaly usazovat i kolodějské rodiny Ledererů, Poláčků a Landů. Ignác Springer a Anna Krausová měli dohromady šest dětí. Kromě již zmíněného Gustava a Wilhelma také Eduarda, narozeného 1. listopadu 1870, který se jako první narodil již v Chrást'anech, a nachází se tak v Kolodějské matrice. Dále následuje Josefina, narozená 27. března 1873, Rosalia, narozená 20. ledna 1876 a Max, narozený 14. února 1878. Rodina v té době žila v podnájmu v domku čp. 16, který patřil rodině Marhounů.¹⁴

12 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6 inv. č. 44632-38.

13 Tamtéž, inv. č. 44642.

14 Srov. tamtéž, inv. č. 44633.

3. Rodina Springerů a Tanzerů

Rodina Springerů však musela cítit, že je místními Židy vnímána trochu jako cizí, a tak Ignác udělal to, co považoval za nejrozumnější, a 26. listopadu 1891 oženil svého nejstaršího syna Gustava. Ten jako jediný z jeho dětí nakonec zůstal v Chrášťanech. Jeho manželkou byla Julie Marody, narozená 26. srpna 1866 a pocházející z bohaté vlivné rodiny kolodějských Židů.¹⁵ Rodina jeho syna Gustava se pak přestěhovala do většího domu na čp. 30, kde se zároveň nacházel obchod se smíšeným zbožím, přímo na návsi obce, naproti bývalému bydlišti čp. 16. Ten původně patřil bohatému kupeckému rodu Marodyů.

Teprve po této svatbě se Gustav stal 19. listopadu 1893 členem místního obchodnického společenství se sídlem v Týně nad Vltavou¹⁶. Mezi roky 1896 až 1908 pak absolvoval vojenskou službu, kdy 10 let byl ve stavu pevnostního dělostřeleckého pluku číslo 5. a dva roky u pěšího pluku Praha číslo 8. 31. prosince 1908 byl pak slavnostně vyřazen ze seznamu domobranců, kde dosáhl hodnosti četaře.¹⁷ V tomto oznámení se ještě pořád udává jeho domovská příslušnost do Petrovic, i když celý svůj život žil v Chrášťanech, kde se mu s jeho ženou Julií narodily tři děti. Nejstarší dcera Ludmila se narodila 27. dubna 1893, nikdy se neprovdala a žila s rodiči, stejně jako jejich syn Rudolf, narozen 22. listopadu 1898. Nejmladší dcera Anna, narozená 22. listopadu 1898, se později provdala za Bedřicha Tanzera a odstěhovala se k němu do Litic u Plzně¹⁸.

Ve stejný den, kdy Gustav získal členství v místní obchodní společnosti, dostal také živnostenský list na prodej smíšeného zboží v Chrášťanech čp. 30. Gustav Springer byl rovněž zakládajícím členem a dlouholetým pokladníkem místního sboru dobrovolných hasičů, který byl založen v roce 1897. Kdy přesně mu bylo uděleno domovské právo v Chrášťanech, není přesně známo, ale pravděpodobně s tím měl problémy, protože mu bylo znovu potvrzeno 28. srpna 1915 na jeho žádost místní samosprávou v Chrášťanech jak pro něj a jeho ženu Julii, tak pro jeho děti.¹⁹ Během první světové války sloužil jako četař u pevnostního dělostřeleckého pluku číslo 10. Na dovolence z roku 1917 i na jeho propouštěcím rozkazu z 10. prosince 1918 je však i nadále uváděna jeho domovská příslušnost v

15 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44646.

16 Srov. tamtéž, inv. č. 44592.

17 Srov. tamtéž, inv. č. 44584.

18 Srov. tamtéž, inv. č. 44593-95.

19 Srov. tamtéž, inv. č. 445623.

Petrovicích²⁰. Po první světové válce se dál věnoval svému obchodu a především svým dětem. Hned na konci roku 1918 byl jmenován do čtyřčlenné místní hospodářské komise, která měla pomoci zlepšit hospodářskou situaci obce po první světové válce.²¹

V obchodě ho začala často zastupovat jeho nejstarší dcera Ludmila, která jej vedla po celou dobu jeho nasazení v I. světové válce. Nejmladší dcera Anna se koncem roku 1925 provdala za kožešníka a obchodníka Bedřicha Tanzera. Oba se pak odstěhovali do Litic u Plzně čp. 97, kde společně žili až do roku 1938.

Mimo své aktivity pokladníka sboru dobrovolných hasičů se podle pamětníků věnoval i výchově hasičské mládeže, často ji cvičil a všemožně podporoval. Gustav Springer byl v obci obecně oblíbený a často reprezentoval místní Židy i v Kolodějích, kde zastupoval Chrášťany v místní židovské radě. Zdejší židovské obci také pravidelně platil příspěvky od 90. let 19. století, kdy jeho podíl činil 36 korun. Rovněž si na místním hřbitově pro sebe a svoji rodinu nechal zařídit hrob.²²

V roce 1929 vydal svoji dceři Ludmile osvědčení o tom, že od roku 1913 působí u něj v obchodě se smíšeným zbožím jako prodavačka. Na základě tohoto osvědčení získala 13. května 1929 od Okresního úřadu v Týně nad Vltavou živnostenský list a úplně převzala po otci obchod. 28. října 1929 vypukla ve světě hospodářská krize, která brzy zasáhla celou Evropu, včetně tehdejšího Československa. Převážně zemědělských venkovských oblastí, jako byly Chrášťany, se krize nedotkla tolik jako průmyslových měst. Chrášťany tedy sice pocítily krizi, ale ne v takovém rozsahu jako jinde. I zde však lidé ztráceli domy a značnou část svého příjmu.

V této době Springer pomohl mnoha občanům, i když i na něj dolehla jako na obchodníka krize. Podle pamětníků nikdy neztrácel optimismus a všem říkal, že bude zase lépe. Také se začal věnovat více mladým hasičům, neboť už sám byl na odpočinku. Jeho svěřenci na něj vzpomínají jako na velmi milého silnějšího a věčně se smějícího „strejdu“, který je vždy povzbuzoval a fandil jim při závodech a vystoupeních. Podle Václava Šedivého (narozen 1925) si vždycky našel čas ostatním pomáhat, když potřebovali. Když onemocněl učitel, učil celý týden němčinu na místní škole. Velmi výjimečně prý se zlobil nebo klel, a když už prý zaklel to

20 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44651.

21 Srov. SokA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 52.

22 Srov. Archiv Židovského muzea v Praze, *Fond židovské obce Koloděje nad Lužnicí*, inv. č. 3658.

zásadně v jazyku, kterému nerozuměli (pravděpodobně se jednalo o Jidiš²³).

Obecně byli Židé v Chrášťanech uznáváni a poměrně oblíbeni, což dokazuje i fakt, že jich zde za druhé světové války bylo 18, tedy jen o dva méně než v mnohem větším Týně nad Vltavou a víc jak dvakrát tolik než v jejich původním domově, v Kolodějích nad Vltavou. Důvodem, proč proti nim místní nikdy nic neměli, byl i fakt, že se poučili z chyb učiněných v Kolodějích a nikdy nekandidovali do místní samosprávy. Veškeré jejich funkce byly pouze ve spolcích či ve jmenovaných komisích. Když udeřila Mnichovská dohoda na rodinu Anny Tanzerové, dcery Gustava Springera bylo jim hned jasné, kam se uchýlit.

Rodina Tanzerů stejně jako rodina Springerů, nepocházela z Litic, ale z nedalekých Štěnovic. Odtud pocházeli Bedřichovi prarodiče Samuel Tanzer, narozen 24. dubna 1818, a Charlotta, roz. Weisová, narozena 17. června 1823. Těm se ve Štěnovicích 8. srpna 1851, tedy rok po svatbě, která se konala 29.1.1850 také ve Štěnovicích čp. 10, narodil nejstarší syn Zikmund. Zikmund nejprve pokračoval v obchodě svého otce ve Štěnovicích. Po svatbě s Karolínou Ecksteinovou, narozenou 19. ledna 1862, která pocházela z Dnešic, se přestěhoval v roce 1886 do Litic u Plzně a otevřel si zde živnost v čísle popisném 96. Zde se jim také narodil prvorozený syn Bedřich Tanzer, a to 30. května 1888. Hned následující den byl obřezán.²⁴

Po dokončení školní docházky se Bedřich vyučil u firmy Josef Eckstein a 1. srpna 1905 k této firmě v Plzni nastoupil. Majitelem této firmy byl jeho strýc z matčiny strany. Pracoval zde až do 30. listopadu 1910, kdy nastoupil na jeden rok k firmě Artut Schick v Turnově. K firmě Josef Eckstein se tak vrátil až 1. listopadu 1911 a působil zde až do vypuknutí první světové války.²⁵

30. srpna 1914 práci zde přerušuje znovu, neboť byl povolán do armády k 7. c. a k. střeleckému regimentu, 11. polní rotě a účastnil se tak první světové války. Po návratu z první světové války se musel poohlídnout po novém zaměstnání, neboť jeho strýc Josef Eckstein ve válce padl a firma zanikla spolu s ním.²⁶ Vrátil se tedy do Litic a pomáhal otci. Někdy před rokem 1925 se seznámil s Annou Springerovou ze vzdálených Chrášťan a v roce 1925 následovala svatba.

Po svatbě se oba přestěhovali zpátky do Litic, kde 26. října 1926 získává

23 Jedná se o jazyk Židů žijícím v německém prostředí, kombinace více jazyků především němčiny a hebrejštiny.

24 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44625-29.

25 Srov. SUDOVOÁ, M. *Židovství na Vltavotýnsku*, s. 55.

26 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44692.

povolání pro provoz obchodu se smíšeným zbožím ve svém domě čp. 97.²⁷ Dlouho očekávané dítě se jim narodilo až 1. srpna 1931 v plzeňské porodnici, a to syn Hanuš. V té době byli již jeho rodiče na tu dobu dosti staří. Bedřichovi bylo 43 let a jeho manželce Anně 34. S vypuknutím krize se jim nevedlo špatně, ba naopak. Bedřichovi se povedlo na hypotéku koupit v roce 1930 další dům v Liticích čp. 37 se stodolou a kůlnou za 30.000 Kč, pole o velikosti jednoho hektaru a 50 arů ve směru z Litic na Plzeň.²⁸ Dne 12. února 1936 se mu rovněž povedlo získat koncesi na výčep a prodej lihovin, rovněž v Liticích čp. 97.²⁹ V obchodě se mu dařilo, a tak si mohl dovolit i půjčovat mnoha občanům peníze v nemalé míře. V době nejhorší krize v letech 1933 až 1936 tak půjčil různým věřitelům téměř 22.000 Kč.³⁰

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci se začala situace v obci pomalu horšit. Většina obyvatel v obci se hlásila k německé národnosti a v roce 1930 se k ní přihlásil i sám Bedřich Tanzer. Z jaké důvodu tak učinil, není známo. Pravděpodobně ale proto, že většina jeho zákazníků byla německé národnosti a nechtěl tedy přijít o zisky. Kromě němčiny ovšem ovládal plyně i češtinu, jak dosvědčuje dochovaná dokumentace. Rovněž podporoval i české spolky, jak se ukázalo na případu litických hasičů. V Liticích existoval sbor dobrovolných hasičů, který byl německý a tak si česká menšina založila vlastní spolek a to 20. června 1937. Jedním ze zakládajících členů byl i Bedřich Tanzer, který přispěl na jeho založení 500 Kč.³¹ Mimo to se podílel na založení místní knihovny, kam věnoval několik knih. Vztahy mezi místními Němci a Čechy byly sice napjaté, ale nedocházelo k takovým excesům jako jinde v pohraničí. Dokonce byl v roce 1926 zvolen starostou obce Čech, sociální demokrat Jan Metlička.

Po osudovém 30. září 1938 se situace změnila. I když byla obec vzdálená pouze 7 kilometrů od Plzně, připadla do území zabraného Německou říší. Na situaci v obci vzpomíná Blažena Šebková, tehdy desetiletá školačka z Litic. *„Jednoho říjnového dne se objevili němečtí vojáci a my, děti jsme byly u všeho, co se dělo. Viděla jsem, jak ti Němci, kteří v Liticích pokojně žili, se najednou změnili; na každém domě visel německý prapor a německé vojáky vítali jako osvoboditele. Byla jsem u toho, když místní hostinský a řezník vyvalil sudy piva a přinesl salámy a hostil vojáky vším možným. Místní Němci snášeli československé vlajky na náves a tam je*

27 Srov Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. č. 44705.

28 Srov. tamtéž, inv. č. 44639.

29 Srov. tamtéž, inv. č. 44644.

30 Srov. tamtéž, inv. č. 44651.

31 Srov. tamtéž, inv. č. 44652.

*spálili. Od Plzně přicházel náš čs. voják a oni se na něho vrhli, trhali mu knoflíky na uniformě, až ji celou zničili a já, celá vyděšená, jsem se na to dívala.*³² Sám Bedřich nechtěje nic riskovat přestěhoval se raději již 9. září i s manželkou a synem do nedaleké Plzně a do obchodu pouze denně docházel.³³

Dne 21. října 1938 v 10:00 jej čekalo nepříjemné překvapení. *„V uvedený den dostavil se ke mně pan učitel Böhm se dvěma pány ve stejnokroji S.S. a jedním v civilu a rozkázali mě, vydati veškerý movitý i nemovitý majetek do jejich rukou. Krám ihned uzavřeli.*³⁴ Tanzer tak musel gestapu vydat veškerý svůj majetek, oba domy, pole i louku a nemohl vzít než nejnnutnější věci. Sehnal tak rychle dopravní firmu Sobotka z Plzně, aby zachránil to nejnnutnější, a druhý den se již hlásil na nové adrese ve Františkánské ulici 14 v Plzni, kde si zařídil podnájem.³⁵

Jak mu později bylo dáno na vědomí, jeho obchod dostala komisařka určená gestapem, slečna Ambrochová, dcera jednoho z místních německých obchodníků, která začala rozprodávat zásoby místnímu německému obyvatelstvu. V Plzni se ovšem Tanzer dlouho nezdržel. Ještě se stihl dostavit na okresní úřad, aby podal hlášení o celé záležitosti, a prohlásil, že je úplně existenčně zničen.³⁶ Dne 31. října se odhlásil na zdravotní pojišťovně, a protože ho v Plzni již nic nedrželo, přijal pozvání sestry své ženy Ludmily a vydal se do Chrášťan, kde chtěl prozatím přebývat, než se povede celou záležitost vyřešit.

32 KRAUSOVÁ, M. *K problematice česko-německých vztahů v obci Litice u Plzně v letech 1938 – 1945*. In *Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945*. 12., s. 172.

33 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44708.

34 Tamtéž, inv. č. 44710.

35 Srov. tamtéž, inv. č. 44659.

36 Srov. tamtéž, inv. č. 44657.

4. Situace v Chrášťanech za II. světové války

V Chrášťanech stejně jako všude jinde v tehdejším Československu obyvatelé cítili velké rozhořčení nad událostmi doprovázející mnichovskou dohodu. Vzhledem k tomu, že tu nežil nikdo hlásící se k německé národnosti a nová hranice byla poměrně daleko, jediným ukazatelem toho, co se děje, bylo budování linie opevnění okolo nedaleké řeky Vltavy, které probíhalo od začátku roku 1938 a kde našlo mnoho místních práci. Po Mnichovu však byla další výstavba přerušena, a lidé se tak vrátili zpět na svá pole a louky. Když tak dorazila do vsi rodina Tanzerů, byla okamžitě středem pozornosti. Všichni s nimi chtěli mluvit a všichni jim chtěli vyjádřit své sympatie a rozhořčení nad tím, čemu museli v Sudetech čelit. Ačkoliv byli první, nebyli jediní, kdo se sem ze Sudet přistěhoval. Kromě nich i František Kabele, rodák z blízké Dražiče. Kabele působil v Sudetech jako četník a dokonce se tam oženil s místní Němkou. Nyní se raději ze strachu z možné odplaty odstěhoval zpět do Dražiče a nakonec se usadil přímo v Chrášťanech.³⁷

Zpočátku nevypadala situace nikterak hrozivě. Německo zabralo Sudety, lidé se vrátili zpět z vojny a v Chrášťanech se zase nic moc nezměnilo. Do školy pak v lednu nastoupil nový žák Hanuš Tanzer, kterého všichni uvítali a předháněli se v tom, kdo mu více pomůže. Zároveň mu i záviděli, neboť německy prý uměl lépe než pan učitel. Gustav Springer byl dokonce i docela rád, protože se mohl plně věnovat svému jedinému vnoučeti a trávil s ním mnoho času. Bedřich Tanzer se zatím nahlásil na obecním úřadu i na okresním úřadu v Týně nad Vltavou a jeho švagrová Ludmila Springerová vyplnila obligátní přiznání k podnájemníku.³⁸ Gustav pak Bedřicha uvedl do života náboženské obce v Kolodějích. Malý Hanuš Tanzer si zvykl v novém domově velmi rychle, ostatně v obci bylo více židovských dětí podobné věkové skupiny. Sourozenci Hanuš a Irena Lederovi, kterým bylo 12 a 10 let, dále Irena Landová, které bylo 13 let a Jiří Poláček, kterému bylo 9 let a který se s malým Hanušem kamarádil ze všech nejvíce. Později se stal na krátkou dobu něčím jako jeho nevlastním starším bratrem, neboť Jiřímu matka zemřela, když byl malý a otce později zatkl gestapo.

Podle spolužačky Anny Rybáčkové byl Hanuš velmi bystrý a živý chlapec s černými vlasy a malou, ale živou postavou, který se neustále usmíval a i když byl z

37 Srov. SokA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 95.

38 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44661.

počátku dosti plachý, brzy se s ostatními sžil a účastnil se všech darebáren jako každý kluk. V tom ho kupodivu podporoval i jeho dědeček, který zřejmě v předtuše věcí, které přijdou, chtěl, aby si malý chlapec své dětství co nejvíce užil. Hanuš byl poměrně oblíben také proto, že uměl dobře německy a mnohdy tak před hodinou pomáhal s úkoly a radil a rovněž proto, že jeho teta měla obchod a měl tak přístup k mnoha sladkostem a laskominám.

Naproti tomu Hanušův otec nepůsobil příliš dobře na své okolí. Podle Františka Marhouna, který ho pamatuje až z doby kolem roku 1941, působil dosti staře a shrbeně a bylo na něm nejspíš znát to, čím si musel projít. Možná i cítil náznak toho, co jej čeká. Mladý Hanuš i jeho matka se pohybovali po obci poměrně hodně a většina starších lidí si je pamatuje. Naproti tomu jeho otec zasažený majetkovými problémy trávil většinu času doma v čp. 30, kde psal neustále žádosti a formuláře a nebo jezdil po různých úřadech. Snaze zachránit alespoň část majetku, který měl, či získat nějakou náhradu věnoval opravdu hodně času.

Celá situace se dramaticky změnila. Již v únoru začaly pronikat zprávy o tom, že se chystá Německo okupovat i zbytek protektorátu, a v mnoha větších městech včetně Prahy a Brna se opět začaly bouřit menšiny. Situace se stávala kritickou i na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. 14. března vyrazil prezident Hácha do Berlína a byl přinucen přijmout německou okupaci Čech a Moravy a již 14.3.1939 večer a v noci začala německá vojska obsazovat zbytky tehdejšího Československa. Slovensko mezitím vyhlásilo samostatnost a Podkarpatská Rus byla obsazena Maďarskem.

V Chrášťanech pocítili občané okupaci až o dva dny později. 14. ani 15. března se zde žádní němečtí vojáci neukázali a jediné zprávy měli místní obyvatelé z rozhlasu. Až na večer 16. března přes obec přejela kolona německých vojáků směrem z Týna nad Vltavou na Milevsko a Písek. V tu chvíli místní obyvatelé pocítili plnou tíži toho, co do této chvíle znali jen z doslechu od lidí ze Sudet. Počáteční dohled na tehdejší Chrášťany byl ovšem minimální a i když již od začátku bylo mnoho omezení, jedinou místní instancí byl místní četník, který, ač měl dbát na dodržování nových nařízení, mnohdy tak nečinil.³⁹

Po tom, co se dozvěděli mnozí místní od rodiny Tanzerů, jich mnoho rychle ukrylo svůj majetek. Nejedem místní sedlák ukryl raději svá prasata do lesa, kde některá utekla, a veselé historky o tom se vyprávěly ještě dlouho po válce. Brzy se však život vrátil v klidu do původních kolejí. Změna nastala až těsně před

39 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 90.

vypuknutím druhé světové války, a to 14. srpna, kdy musely být všechny obchody vlastněné či provozované Židy označeny výrazným nápisem Židovský podnik. V Chrášťanech oba existující obchody patřily Židům. Jeden rodině Springerů a druhý vdově Arnoštce Weinerové. Oba byly náležitě označeny, ale vzhledem k tomu, že stejně nikde jinde nebylo možno nakupovat, si s tím místní příliš hlavu nelámali. Pan Springer však toto označení svého obchodu nesl dost těžce, i když se vztahy mezi ním a ostatním obyvatelstvem obce moc nezměnily.⁴⁰

Další ranou bylo vypuknutí 2. světové války, přesněji až 2. září, kdy byl v protektorátu zaveden přidělový systém, potraviny směly být vydávány jen na přidělové lístky a židovské obyvatelstvo mělo samozřejmě nárok na menší dávky než ostatní. V Chrášťanech se mnozí pamatovali na to, jak to vypadalo za 1. světové války, a než přijela komise z Týna nad Vltavou v polovině září, stačili již místní uschovat část svých zásob a zvírat na horší časy. Díky tomu alespoň zpočátku nebylo zavedení lístků tak drastické jako ve městech. I tak se také Chrášťany začaly dostávat stejně jako okolní vesnice pod přísnější kontrolu. Nejhůře na tom ovšem byli místní Židé, kteří většinou neměli jinou možnost jak si získat potravu, než přes potravinové lístky. Na druhou stranu mnoho místních jim tajně své lístky dávalo či měnilo za jiné potřebné věci ze zásob jejich obchodů. Ochota, za kterou někteří z nich nakonec zaplatí cenu nejvyšší.

Postupně se však začaly vztahy ve vesnici zhoršovat, a to především z důvodů zpřísnujících se nařízení, která neustále vycházela proti Židům. I tak pan Springer nadále chodil s ostatními pantáty na pivo do hostince u Zemanů a místní děti si nadále hrály s židovskými bez ohledu na to, co si dospělí myslí. Rok 1940 byl podle kroniky velmi studený a v zimě napadlo hodně sněhu, který vydržel až do konce března. Teploty dosahovaly až -35 stupňů Celsia. Většinou rolníků tak zmrzly ozimy a museli shánět novou sadbu, což byl v pokračující válce problém. Ještě větším problémem byly polomy v lese, ale i na cestách. V některých částech bylo zničeno až 80% lesa. Ves byla po dlouhou dobu odříznuta od okolí. I přesto byl rok 1940 poměrně klidný. Jen kvůli sněhu a mrazu byla slabá úroda a rolníci museli i tak splnit limity potravin pro Německou říši. Mnohem horší to bylo v roce následujícím. Nejenže se prodlužovala válka, ale i situace v obci se měla radikálně změnit.⁴¹

Rok 1941 komentuje místní kronikář velmi trefnou větou. „*Ačkoliv bylo*

40 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 91.

41 Srov. tamtéž, s. 92.

*počasí v tomto roce polní přírodě příznivé snesla se na obec nezvyklá bouře ve znamení zlověstného gestapa.*⁴² Rok začal poměrně dobrým počasím slibujícím dobrou úrodu oproti roku minulému. V obci se ovšem brzo ukázal jen jeden velký problém a tím problémem byl někdo, od koho by to čekal málokdo.

František Kabele, četník, který v Sudetech před válkou dohlížel na pořádek a bojoval proti Freikorpsu, byl obecně považován za velkého vlastence, ale změnila ho válka, nebo zkušenosti, kterými prošel, či snad manželství s ženou německé národnosti. Každopádně na jaře roku 1941 se přihlásil k německé národnosti a pravděpodobně se dal ihned i do služeb gestapa, i když to ještě nikdo nevěděl. Při několika příležitostech ostře vystoupil proti místním Židům a na jednom jednání hasičského výboru prohlásil, že by měli být všichni Židé z něho vyloučeni. Na to mu ovšem vedení hasičů v čele s Václavem Burianem, bratrem starosty, namítlo, že pan Springer (v té době již nebyl aktivním, ale jen čestným členem) a pan Poláček *„slouží dobře a věrně a již několikrát zasahovali u mnoha požárů a pomohli nemálo majetku zachránit a tak proč je vylučovati ostatně plní i své další povinnosti občanské.*⁴³

V té době bylo totiž rovněž povinností všech obyvatel od 18 do 60 let dělat noční hlídky proti letounům britské RAF, které se občas nad protektorátem již objevovaly. Hlídek se zúčastnili všichni včetně Židů. Hlídky se přidělovaly postupně podle čísel popisných a hlídající přes noc přebývali v boudě postavené vedle hasičského skladiště, přímo proti obchodu Springerů. Ačkoliv se tyto hlídky pana Springera netýkaly, často se jich účastnil také, zde se totiž více hrál mariáš než hlídala letadla.⁴⁴

Gestapo ale dalo o sobě vědět a místní skoro idylu rychle rozbilo. Na zdejší pouť tedy 29.8.1941 přijelo do vsi několik aut s lidmi oblečenými v civilu, ale i s několika vojáky a začalo rozsáhlé zatýkání místních občanů. Celkem bylo tento den zatčeno 8 místních občanů, včetně Vojtěcha Poláčka, židovského obchodníka, který se již nikdy do Chrášťany nevrátil. O jeho syna Jiřího se od té doby starali Springerovi a přistěhoval se k nim domu. Další zatýkání proběhlo 10. září, kdy byli zatčeni další 4 místní občané, a den na to, 11. září dalších 6. Celkem bylo do Českých Budějovic na úřadovnu gestapa odvezeno 18 místních občanů. Obvinění byli z poslouchání zahraničního rozhlasu. Šest jich bylo propuštěno, ostatní dostali

42 SOkA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 93.

43 Tamtéž, s. 93.

44 Srov. tamtéž, s. 93.

jeden a půl až tři roky vězení u německého zemského soudu v Praze Na Pankráci.⁴⁵

Aby toho nebylo málo, vešlo 1. září 1941 v platnost nařízení, podle kterého museli všichni Židé v protektorátu nosit žlutou Davidovu hvězdu s nápisem Jude. Anna Rybáčková, jejíž otec byl rovněž mezi zatčenými, vzpomíná, jak první den nového školního roku přišel Hanuš Tanzer do třídy a na jeho kabátku byla velká žlutá hvězda. Všichni se hned k němu seběhli a někteří chlapci mu ji i záviděli, než se dostavil pan učitel a všem vysvětlil, proč tam ta hvězda je a jaký má důvod.

Situace se stále horšila. I když každý tušil, kdo byl tím, kdo udával gestapu, nikdo se neodvážil říci to nahlas. Podezření se nakonec potvrdilo, když na konci roku 1941 bylo rozhodnuto sloučit sousední obce Koloměřice a Chrášťany. Tyto obce měla nadále vést komise a nikoli zastupitelstvo a do čela této komise nebyl jmenován nikdo jiný než František Kabele, který se tak stal, i když nezvolen, starostou obou obcí. Místní to chápali jako odměnu za to, že udal své sousedy gestapu a stal se jejich konfidentem. Co se týče místních Židů, jejich situace se prudce horšila. Kabele je nechal vyhodit nejen z hasičského sboru, ale prakticky z veškerého veřejného života.⁴⁶ Jejich čas v obci se ovšem již téměř naplnil, neboť dostali obsílku, podle které museli odevzdat svůj majetek a odebrat se 18.4.1942 do Českých Budějovic. Z Chrášťan tak odešlo 18 Židů a po válce se vrátil pouze jeden jediný.

45 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 94.

46 Srov. tamtéž, s. 94.

5. Problémy Bedřicha Tanzera

Jak se později ukázalo, zabránění celého majetku nebylo jediným problémem, kterému musela rodina Tanzerů čelit. Hned po zabránění majetku, ještě v Plzni napsal Bedřich Tanzer na Ústav pro vnitřní obchod v Praze a požádal o pomoc se situací, do které se dostal. V tomto dopise také poprvé líčí všechnen majetek, který ztratil. „Musel jsem vydati následující majetek. Všecké zboží v ceně přibližně Kč 20.000, dům č. p. 97. se stodolou a stájí, dům č. p. 32. pohledávky ve výši Kč 61.000. Na hotovosti Kč 2900 a RM⁴⁷ 120. Pole a luka ve výměru asi 3 ha. Ve stodole zůstali 4 vozy sena 1 vůz ječmene 2 vozy slámy a nářadí.“⁴⁸ Odpověď na tuto žádost však pravděpodobně nedošla. Hned v listopadu také vydalo Ministerstvo vnitra vyhlášku, že podle smlouvy mezi Československou republikou a Německou říší bude poskytnuta finanční náhrada všem občanům české národnosti, kteří v rámci záboru Sudet přišli o majetek. První, co tedy Bedřich Tanzer udělal po příjezdu do Chrásťan bylo, že zašel na okresní úřad v Týně nad Vltavou a vyzvedl si potřebné formuláře.

V tomto formuláři pan Tanzer opět vyčíslil škody na majetku, tentokrát již i s vyčíslením cen nemovitostí. Dům čp. 97, který byl pozůstalostí po zesnulém otci, odhadl na 120.000,- Kč, popisuje ho jako jednoposchodový domek se stájí a kůlnou, ve kterém se v přízemí nachází jeho obchod. Dále dům čp. 23, který v roce 1930 koupil na hypotéku za 30.000,- Kč, odhadl na 25.000,- Kč, popisuje jej jako přízemní domek se stájí, stodolou a kůlnou. Dalším uváděným majetkem je pole o velikosti 1 ha a 50 arů v ceně 10.000,- Kč.⁴⁹ Pro Národní banku Československou pak vyplnil přílohy, kde uvedl jednak svoje nevyplacené závazky a jednak závazky vůči jemu. V dlužích přiznává, že dluží ještě na splátkách za hypotéku 25.000,- Kč, a to Reifeisence v Liticích, 196,60 Kč Karlu Hille, obchodníku z Dolního Chříbska, za zboží. Za zboží dlužil ještě 2778,60 Kč firmě Marga a.s. ze Střekova a 327,- Kč panu Jiřímu Schichtovi z Ústí nad Labem. Rovněž zde přiznává, že má pohledávky vůči Riefeisence a mnoha lidem v Liticích a Šlovicích v hodnotě cca 60.000,- Kč, ale přesně to stanovit nemůže, neboť mu byly Gestapem zabaveny všechny účetní a obchodní knihy, které měl u sebe v obchodě a domě.⁵⁰

47 Říšské Marky, měna používaná v tu dobu v Německu.

48 Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44669.

49 Srov. tamtéž, inv. č. 44668.

50 Srov. tamtéž, inv. č. 44602.

Odpověď byla rychlá a negativní. Vzhledem k tomu, že se Bedřich Tanzer přihlásil v roce 1930 k německé národnosti, neměl nárok na žádné odškodnění, neboť ve formuláři, který poslal, uvedl nesprávně národnost českou. To však pana Tanzera vyprovokovalo jen k větší aktivitě.⁵¹ Během ledna 1939 začal psát všem svým známým z řad Čechů, aby se za něj zaručili a potvrdili jeho českou či spíše židovskou národnost. Jako první se mu ozval 2. ledna bývalý řídící učitel tehdejší české školy v Liticích František Přeučil, který prohlásil, že jej a jeho rodinu zná plných 19 let a že jeho rodiče, on i jeho manželka byli vždy loajální k Československu a podporovali všechny české spolky v Liticích.⁵² Den na to, 3. ledna 1939, poslali hasiči svoje potvrzení o tom, že byl zakládajícím členem a stálým podporovatelem českého sboru dobrovolných hasičů v Liticích. Podepsal to jak velitel sboru František Metlička, tak starosta sboru Tomáš Fronz.⁵³ 26. ledna mu rovněž napsala prohlášení Židovská strana s tím, že je od roku 1929 jejím členem a vždy se zastával věcí židovských i česko-slovenských.⁵⁴

Dokonce napsal i do Litic, aby mu potvrdili národnost a v odpovědi, která mu nejprve přišla 9. ledna, stálo, že až do října 1938 byl občanem obce Litice, a to od svého narození. Ve druhém dopise z 12. ledna mu pak potvrdili, že je pro ně od roku 1924 občanem Československa a národností Žid.⁵⁵ Odpovědí z ministerstva vnitra, kde také požádal o prověření národnosti, však bylo jasné konstatování, že jeho národnost je německá.⁵⁶ Sice se proti tomu ohradil, poslal originál všech těchto doporučení do Prahy, ale než stihla být celá záležitost vyřízena, došlo k okupaci republiky, a vše tak vyznělo do ztracena. Mezitím se rodina Tanzerů dostala do větších problémů než s národností.

Zatímco se snažil prokázat problém s národností, podala na něj místní spořitelna Spar- und Dahrlehenkassen für Littitz žalobu pro dlužnou částku 25.000,- Kč na jeho hypotéčním účtu. Jednalo se spíše než o regulérní spor o snahu legalizovat zabavení jeho majetku. Neboť i když si museli být v této spořitelně velmi dobře vědomi faktu, že již dávno v Liticích nebydlí, poslali mu rozhodnutí o zahájení řízení na jeho původní adresu v Liticích, a samotnému panu Tanzerovi se tak samozřejmě nic nedostalo. Sám se to dozvěděl až později, kdy mu byl přidělen i

51 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44605.

52 Srov. tamtéž, inv. č. 44607.

53 Srov. tamtéž, inv. č. 44604.

54 Srov. tamtéž, inv. č. 44608.

55 Srov. tamtéž, inv. č. 44611.

56 Srov. tamtéž, inv. č. 44610.

právník, který ho měl hájit v jeho nepřítomnosti.⁵⁷

O celé záležitosti se dozvěděl až v únoru, a to jen díky tomu, že mu jeho kamarád z hasičského sboru poslal výtisk místních novin, kde se celá záležitost oznamovala.⁵⁸ Pan Tanzer se okamžitě obrátil jak na jemu přiděleného právníka JUDr. Norberta Lannela ze Staabu tak i na žalující stranu. Nakonec se mu povedlo získat znění celé žaloby, která ho vinila, ne snad z toho, že by neplatil hypotéku, ale z toho, že sama hypotéka byla nestandardně uzavřena, měla příliš malý úrok a příliš dlouhou dobu splatnosti a rovněž z nezaplacení splátky splatné k 1. lednu 1939 a rozdílů v procentní sazbě, což činilo 142,50 RM splatné k 1. lednu 1939. Tím vznikala spořitelně škoda a byla nucena celou hypotéku vypovědět a zbývajících 25.000,- Kč, což bylo spočteno na 3000 RM, na něm začalo být vymáháno. K tomu se přidaly další různé administrativní poplatky, poplatky právníků, poštovné a potvrzení, takže částka ještě více narostla.⁵⁹ Pokud by nezaplatil dlužnou sumu včas, hrozilo mu soudní zabavení veškerého jeho majetku v Liticích, který mu již byl sice zabaven, ale sám Tanzer se toho nesmírně obával, protože tím by došlo k legalizaci ztráty majetku, který by již nikdy nemohl dostat zpět, a navíc by se tím dosti ztížila jeho pozice pro případné vyplacení náhrad od československého státu.

Tanzer totiž v té samé době dal žalobu k soudu na neoprávněné odebrání majetku, který mu patřil. Snažil se tak docílit alespoň uznání této ztráty a případnou náhradu majetku. Než ale vůbec k soudu došlo a než se mu vůbec někdo z právníků ohledně jeho sporu se spořitelnou ozval, došlo k okupaci a celá situace se rapidně změnila.⁶⁰ 30. března 1939 se konečně ozval JUDr. Norbert Lannel s tím, že pokud nezaplatí dlužnou částku, nedá se nic dělat. Jedinou další možností bylo přinést doklady k hypotéce, zaplatit nezaplacený nedoplatek k 28.2.1939, což se již učinit nedalo, či získat prohlášení pana Böhma, který mezitím žil v jeho domě, že úmyslně zadržoval jeho poštu. Jinak je prý exekuce prakticky neodvratitelná.⁶¹

Bohužel žádnou z podmínek nemohl splnit, neboť mu byly oznámeny až po termínech splatnosti. Na kopie dopisů poslané panu Böhmovi, který bydlel v jeho domě, si lakonicky tužkou později dopsal „bez odpovědi“.⁶² Celá záležitost se

57 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44615.

58 Srov. tamtéž, inv. č. 44014.

59 Srov. tamtéž, inv. č. 44618.

60 Srov. tamtéž, inv. č. 44619.

61 Srov. tamtéž, inv. č. 44609.

62 Srov. tamtéž, inv. č. 44675.

značně protáhla. Tanzer zažaloval pana Böhma o ušlou tržbu v obchodě, která by celou dlužnou částku uhradila, ale bez úspěchu. Rovněž se hájil tím, že mu byl majetek zabaven a nemůže tedy platit dle zákona hypotéku na něj. Nic však nepomohlo, k žalobě se nakonec přidal i jeho právník Lannel, který si za jeho zastupování náúčtoval 50,40 RM, což mu v roce 1941, kdy k tomu došlo, nebyl Bedřich Tanzer schopen zaplatit. Posledním dokumentem k celé kauze je pak oznámení o exekuci, které přišlo 5.1.1942.⁶³

Těsně po okupaci Československa, ještě v návaznosti na svůj spor ohledně národnosti, si nechal Tanzer poslat úřední opisy rodných listů svých rodičů a prarodičů, jak ze strany otce, tak matky, aby prokázal, že má čistě jen židovské předky⁶⁴. Tyto opisy nestály málo a další, ještě větší výdaje měly přijít. V květnu se pokusil svůj nárok na odškodnění uplatnit také v Sudetech. Dne 31. května 1939 poslal žádost na odškodnění prezidentu říšské župy Sudety, ale marně.⁶⁵ Ještě v roce 1939 se objevily další žaloby a nároky proti rodině Tanzerů.

Dalším, kdo se ozval, byla pojišťovna Sekuritas, kde měl pan Tanzer povinné ručení a zde měl jejich syn Hanuš dětskou úrazovou pojistku. Tu přestal po ztrátě majetku platit, protože šlo o velké vydání. Z pojišťovny mu tak poslali upozornění na nezaplacenou sumu, bohužel na starou adresu, a tak skončila u pana Böhma a k rukám pana Tanzera se nedostala. Že dluží na pojistném, se pan Tanzer dozvěděl až 7. května 1939, a to již dlužná suma byla 425,- Kč.⁶⁶ Tanzer se tedy ihned pokusil pojistku zrušit a namítl, že tuto sumu zaplatit nemůže. Zpočátku se pojišťovna zdráhala přistoupit na zrušení pojistky a nadále požadovala placení v plné výši s tím, že jestli k tomu nedojde, budou muset zahájit proti němu exekuční řízení a vymáhat majetek soudně.⁶⁷

Odpověď pana Tanzera asi nejlépe vystihuje situaci, ve které se ocitl. *„Vyhrožujete li mi vydáním na mě platebního rozkazu, pak ovšem nemohu proti tomuto Vašemu postupu ničeho namítati, pouze Vás upozorniti, že by se takový platební rozkaz minul úspěchu. Za daných poměrů jsem čistě odkázán na dobrodiní mých příbuzných, u nichž jsem s rodinou ubytován a vydržován.“*⁶⁸ Pojišťovna

63 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44671.

64 Srov. tamtéž, inv. č. 44674.

65 Srov. tamtéž, inv. č. 44678.

66 Srov. tamtéž, inv. č. 44589.

67 Srov. tamtéž, inv. č. 44824.

68 Srov. tamtéž, inv. č. 44641.

nakonec zrušila povinné ručení a snížila platbu na dětskou úrazovou pojistku na polovinu, ale jako podmínku si dala zaplacení dlužné částky, tedy 425,-Kč. Ty Bedřich Tanzer nakonec zaplatil.⁶⁹ A zachoval si tak alespoň pojistku pro syna Hanuše. Ještě rovněž požádal pojišťovnu, aby všechny další platby posílala na jeho novou adresu, a požádal důrazně pana Böhma, aby mu chybějící vyúčtování od nich zaslal.

Hned na to však přišla další pojišťovna, a to Generali. Celý proces se opět pozdržel, protože pošta opět směřovala do Litic a do Chrást'an se dostala až po třech měsících, a to i s pokutou za prodlení. V tu dobu již pan Tanzer dlužil 514,60,- Kč.⁷⁰ Opět se bránil tím, že nemá žádný majetek a že pojištění se tak týká majetku a obchodu, o který přišel a ke kterému již nemá žádný přístup, a doporučil, aby se obrátili na pana Böhma, který nyní v jeho domě bydlí a s jeho majetkem může na rozdíl od něho disponovat, aby tuto dlužnou částku zaplatil.⁷¹ Pojišťovna ho tedy požádala, aby jí poslal kupní smlouvu nebo dokument, podle kterého o majetek přišel. Nic takového ovšem neměl a tak se spor vlekl dál. V dalším roce, 13. dubna 1940, již požadovala pojišťovna Generali 790,30 Kč.⁷² Za celou dobu trvání sporu, který se táhl až do začátku roku 1941, si vzájemně vyměnili 12 dopisů. Na rozdíl od kauzy se společností Sekuritas ale k žádnému kompromisu nedošlo a pojišťovna nadále požadovala stále větší sumy. V únoru roku 1941 se přidala jako další žalující strana ke sporu se spořitelnou v Liticích.⁷³

Dne 14. června se Tanzer pokusil zajistit si nějaké prostředky, alespoň pronájmem polí a luk, které zůstaly na české straně hranice po záboru Sudet. Jemu samotnému se nepodařilo se k nim dostat. Napsal tedy dopis na okresní úřad v Plzni, že hodlá svoje pole a louku v katastrálním území Valcha pronajmout panu Františku Dvořákovi a Josefu Mudrovi, oba bytem na Valše.⁷⁴ Odpověď byla však záporná, neboť jeho majetek, a to včetně, polí byl již zabaven soudem, kvůli sporu se spořitelnou v Liticích.⁷⁵

Další rána přišla 21. června, když říšský protektor vydal nařízení o židovském majetku, v němž byla na území protektorátu pro definici židovství poprvé

69 Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44686.

70 Srov. tamtéž, inv. č. 44694.

71 Srov. tamtéž, inv. č. 44695.

72 Srov. tamtéž, inv. č. 44699.

73 Srov. tamtéž, inv. č. 44697.

74 Srov. tamtéž, inv. č. 44677.

75 Srov. tamtéž, inv. č. 44710.

uplatněna rasová kritéria norimberských zákonů. Nařízení zakazovalo Židům a židovským podnikům svobodně nakládat s vlastním majetkem, přičemž říšský protektor dosazoval do židovských podniků nucené správce.

Dne 29. července tak museli Tanzerovi do týnské spořitelny se svými drahocennostmi, aby zde byly zapsány. Paní Tanzerová přinesla snubní prsten, další zlatý prsten, náramkové zlaté hodinky a čtyři postříbřené staré přibory. Pan Tanzer pak svůj snubní prsten, snubní prsten svých rodičů, zlatý prsten s monogramem, jedny hodinky staré stříbrné a jedny značky Tula. Celková cena všeho toho byla odhadnuta na 430 Kč.⁷⁶

Později, 7. listopadu 1939, dostává i pan Tanzer správce majetku. Stal se jím pan Simon Seidler z Litic, který si krátce poté změnil jméno na Zeidler.⁷⁷ Pan Böhm totiž musel narukovat do Wehrmachtu. Když pan Tanzer viděl, do jaké situace se dostává v protektorátu židovské obyvatelstvo, rozhodl se, že když ho české úřady považují za Němce, přihlásí se tedy k této národnosti. Napsal tedy prezidentu Sudetské župy do Karlových Varů a požádal o potvrzení německé národnosti. Jeho žádost byla okamžitě zamítnuta s tím, že není německým občanem, ani německé národnosti a ani se jím podle norimberských zákonů stát nemůže.⁷⁸

Ve druhé polovině roku se rovněž ozvala společnost Marga ze Stříškova, která žádala zaplacení dlužné částky za dodané zboží.⁷⁹ Odpověď byla téměř již standardní záležitostí, pan Tanzer jim sdělil, že se nachází v situaci naprosto bez prostředků a ať se obrátí na pana Zieglera, že on již moc nad svým majetkem nemá a ani s ním od 21. října 1938 nemůže disponovat.⁸⁰ Rovněž tak to bylo i s další pojišťovnou, a to Star, u které byl také pojištěn.⁸¹

Od začátku tohoto roku 1940 začalo platit nařízení vlády o přihlašování a zjišťování škod vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi. Brzy na to si i Tanzerovi vyzvedli přihlášku. Je zajímavé, že tentokrát poprvé uvedl, že neví, kdy přesně byl jeho majetek zabaven, ale prý někdy kolem 16. října. Celkově vyčíslil svoji škodu na 220.000,- Kč.⁸² Byl přesvědčen, že se mu

76 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44712.

77 Srov. tamtéž, inv. č. 44718.

78 Srov. tamtéž, inv. č. 44719.

79 Srov. tamtéž, inv. č. 44721.

80 Srov. tamtéž, inv. č. 44725.

81 Srov. tamtéž, inv. č. 44724.

82 Srov. tamtéž, inv. č. 44729.

povede konečně získat náhradu a osamostatnit se. Již by nebyl závislý na svojí švagrové Ludmile Springerové a rodině Springerů a tak požádal o udělení domovského práva v Dnešicích u Přeštic, které jsou asi jen 14 km od Litic na území protektorátu.⁸³

Jedním z důvodů, proč si zvolil tuto osadu, byl fakt, že odtud pocházela jeho matka a měl zde nejspíš své příbuzné. Jeho žádost byla schválena 17. února 1940.⁸⁴ K přestěhování však nikdy nedošlo. Jeho přihlášení ke škodám bylo pozastaveno, neboť jako svědka uvedl svoji manželku, což bylo označeno za nepřipustné, a rovněž nedodal žádné dokumenty, které by dokazovaly, že se jednalo skutečně o jeho majetek.

Do toho přišla z finančního úřadu Mies 11. března 1940 žádost o uhrazení nedoplatku na daních. Měl zaplatit daň z pozemků a nemovitostí za rok 1939, dohromady 15,94 RM, dále DPH z prodaného zboží v jeho obchodě ve výši 42,55 RM, platbu za první čtvrtletí roku 1940 22,02 RM a úřední a poštovní poplatek 0,96 RM.⁸⁵ Odpověď pana Tanzera byla velmi zdvořilá, neboť napsal, že je mu upřímně líto, ale nemůže zaplatit neboť je zcela bez prostředků a doporučil obrátit se na pana Böhma a pokud nebude možné jej sehnat tak na pana Zeidlera, neboť jemu byl veškerý majetek zabaven v říjnu 1938 a nemůže s ním vůbec nakládat.⁸⁶

Aby prokázal oprávněnost svého nároku na odškodnění, napsal několika svým známým z okolí Litic s žádostí o svědectví. Nakonec se mu povedlo sehnat Rudolfa Plešáka, krejčího z Radobyc u Plzně, který mu vyhověl. Sám se pak musel kvůli tomu dostavit na okresní úřad do Týna nad Vltavou a vše tam stvrdit čestným prohlášením a podepsal.⁸⁷

Co se týče potvrzení majetku, požádal nejprve ten samý úřad v Miesu, aby mu potvrdil držení majetku, když po něm žádá daně, což se ale ani po dvou urgencích nestalo. Odepsal jim tedy, že pokud nepotvrdí jeho majetek, nemůže jim zaplatit.⁸⁸ Hned poté se obrátil na finanční úřad v Plzni s žádostí o výpis daňových příznání v letech 1936 až 1938. Byly mu poslány na finanční úřad v Týně nad

83 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44735.

84 Srov. tamtéž, inv. č. 44726.

85 Srov. tamtéž, inv. č. 44731.

86 Srov. tamtéž, inv. č. 44728.

87 Srov. tamtéž, inv. č. 44729.

88 Srov. tamtéž, inv. č. 44734.

Vltavou.⁸⁹ S těmito doklady poslal znovu svoji žádost. Mezitím se pokusil získat ještě nějaké finance od dlužníků, kteří mu dlužili ještě v době hospodářské krize. Napsal několika z nich, ale většina se neozvala. Ti, co se ozvali, byli na tom většinou stejně jako on. Při záboru Sudet přišli také o většinu majetku.⁹⁰

V roce 1940 ho rovněž napadla rodina Seerova, že jim za jejich dům čp. 32 nikdy řádně nezaplatil a že by jim měl být navrácen zpět, a to včetně polí. Bohužel neměl Tanzer u sebe žádné dokumenty, které by dokazovaly, že koupě proběhla v pořádku. Vše zůstalo u něj v Liticích a pan Zeidler vystupoval dokonce jako svědek proti němu.⁹¹ Obrátil se tedy na katastrální úřad v Plzni, kde existoval záznam o koupi, ale odtud jej poslali na úřad ve Wiesgrundu, který převzal celou administrativu Sudet.⁹² I přes několik žádostí o poskytnutí výpisu z katastru mu ale nebylo vyhověno a dne 19. listopadu 1940 mu dokonce odpověděli, že dané záznamy se u nich nevyskytují, jestli si náhodou nespletl úřad a nechce oslovit jiný.⁹³

Po celý rok pak přibývalo dalších lidí, především z Litic a okolí, kteří jej žalovali pro nejrůznější újmy a nezaplacené pohledávky. Mnohdy to byli lidé, kteří mu sami ve skutečnosti nějaké peníze dlužili. Po celý rok se i nadále pokoušel vymoci náhradu, ale marně. Tlak všech věřitelů začínal být značný a čím dál více se množily úroky a poplatky pro právníky a na vymáhání dluhu. Celou dobu se snažil získat od pana Zeidlera alespoň kopie dokumentů, které mu zůstaly v obchodě, ale bohužel bez úspěchu.⁹⁴

Přesto se možná v nejkritičtější chvíli zachoval velmi vlastenecky a dalo by se říci velmi křesťansky. V červenci mu sdělil jeho správce majetku pan Zeidler, že jsou z vesnice vysídlováni paní Růžena a Karel Fuchsovi, kteří mu podle pokladních knih dluží 4.343,- Kč, a otázal se, zda má proti nim podniknout soudní kroky, aby tuto sumu zaplatili.⁹⁵ Pan Tanzer mu napsal, že pouze pokud by tato suma šla z majetku, který jsou nuceni na místě zanechat, jinak ať nic nepodniká. Na ten samý dokument, dolu, si tužkou lakonicky poznamenal, že byli přesídleni do Klatov.⁹⁶ Na konci listopadu 1940 museli již natrvalo odevzdat všechny cennosti ve spořitelně v

89 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44723.

90 Srov. tamtéž, inv. č. 44711.

91 Srov. tamtéž, inv. č. 44713.

92 Srov. tamtéž, inv. č. 44714.

93 Srov. tamtéž, inv. č. 44716.

94 Srov. tamtéž, inv. č. 44715.

95 Srov. tamtéž, inv. č. 44738.

96 Srov. tamtéž, inv. č. 44741.

Týně nad Vltavou. Dostali potvrzení, že složili vše dle pátého prováděcího nařízení říšského protektora o židovském majetku v zapečetěném balíčku.⁹⁷

Rok 1941 již byl ve znamení blížící se katastrofy. Nepřibývaly sice již žádné žaloby, ale zato mohutněly o další částky ty, co již existovaly. Docházely mu další a další žádosti o zaplacení od těch samých firem. Dne 16. července 1941 mu bylo sděleno, že pan Proschek byl vybrán jako konkurzní správce a převede veškerý jeho majetek na dlužníky, kterým dluží, a že část majetku připadne státu, a to pro repatriaci Němců z východu.⁹⁸ Situace se výrazně přiosťřila po 1. září 1941, kdy museli začít nosit Židé Davidovu hvězdu a s nástupem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.

V prosinci roku 1941 začalo postupné odebrání veškerého majetku. Ještě 4. prosince se znovu pokusil na týnském úřadě podat hlášení o škodách jemu způsobených v roce 1938.⁹⁹ Dne 9. prosince tak musela jeho švagrová Ludmila odevzdat svůj šicí stroj¹⁰⁰ a 10. prosince byli všichni z rodiny Springerů nuceni odevzdat veškerý svůj majetek včetně oblečení, a to židovskému úřadu v Kolodějích.¹⁰¹ 10. ledna to samé čekalo rodinu Tanzerů. Dokument o odevzdání majetku správě židovské obce v Kolodějích je také tím posledním, co se zachovalo.¹⁰²

Krátce nato pak někdo všechny písemnosti, které si celou dobu pan Tanzer pečlivě schovával spolu s písemnostmi rodiny Springerů, ukryl do kovárny v nedalekém Nepomuku. Spíše než pan Tanzer to byl nejspíše někdo z rodiny Springerů, ti to v okolí Chrást'an znali lépe a byli by také méně nápadní. 22. února pak odjíždí první čtyři Židé z Chrást'an do Českých Budějovic, kde nastoupí k transportu do Terezína. Dne 18. dubna je pak následuje zbytek místní židovské komunity, včetně rodiny Tanzerů a Springerů. Nejstaršímu z nich, Gustavu Springerovi, bylo tehdy již 78 let, zatímco malému Hanušovi Tanzerovi bylo teprve 10 let.¹⁰³

24. května 1942 umírá v Terezíně na zápal plic Julie Springerová a 26.

97 Srov. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, A50/6, inv. č. 44745.

98 Srov. tamtéž, inv. č. 44744.

99 Srov. tamtéž, inv. č. 44743.

100 Srov. tamtéž, inv. č. 44740.

101 Srov. tamtéž, inv. č. 44747.

102 Srov. tamtéž, inv. č. 44749.

103 Dostupné na: <http://www.holocaust.cz/> (citováno 6.3.2013).

listopadu ji pak následuje její manžel Gustav. Rodina Tanzerů byla hned 23. dubna poslána do Lublinu. Od té doby o nich nemáme žádné informace, a je tak možné toto datum považovat za datum jejich smrti.¹⁰⁴ Ze všech 18 Chrást'anských Židů přežil jediný, a to malý Jiří Poláček, který byl v koncentračním táboře v Osvětimi. 21. ledna se mu povedlo utéct při pochodu smrti, byl však chycen a poslán do Mauthausenu, kde jej 5. května osvobodila spojenecká vojska. Po válce, v 16-ti letech, se do Chrást'an vrátil, ale zjistil, že se vrátil jediný a protože jej zde již nic nedrželo, odstěhoval se do Prahy.¹⁰⁵

104 Dostupné na: <http://www.holocaust.cz/> (citováno 6.3.2013).

105 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrást'any, *Pamětní kniha obce Chrást'any*, sign. B928/1, s. 96.

6. Popravy

Po odjezdu Židů zažila obec ještě dramatičtější situace. Nastala totiž doba známá jako Heydrichiáda. V nedalekých Bernarticích se totiž začátkem roku 1942 schovávali někteří parašutisté z Anglie, o čemž se dozvědělo gestapo. 4. června 1942 tak bylo zatčeno 10 tamních občanů, včetně starosty a místního doktora. Dne 12. června následovala velká akce, kdy jednotky gestapa a pohotovostní oddíly SS obklíčily celou vesnici a začaly domovní prohlídky. Jedna část vojáků jedoucích po silnici od Týna si ovšem spletla mapu a místo domnělých Bernartic obklíčili právě Chrášťany. Nebýt německé ženy pana Kabeleho, nejspíš by to skončilo zle také tady. Paní Kabelová jim však vysvětlila, že mají špatnou vesnici, a ukázala jim cestu do Bernartic. Později se místní dozvěděli, jakou cenu musely Bernartice za svou pomoc parašutistům zaplatit. Dalších 22 osob bylo odvečeno gestapem a později ještě dalších 14 osob. Všichni byli vystaveni mučení a výslechům a nakonec bylo 25 z nich popraveno a další posláni do koncentračních táborů.¹⁰⁶

To vyvolalo doslova paniku v okolních obcích. I v Chrášťanech byli lidé, kteří se postavili režimu. Parašutisté sice v obci nebyli, ale bylo zde dost lidí, kteří pomáhali místním Židům. Udavači si dali načas, a tak k zatčení došlo až na začátku roku 1943. Jak vzpomíná pan František Marhoun: „Vyšli jsme akorát z kostela po tříkrálové mši a ihned jsme si všimli, že před našim domem (pozn. autora: dům je vedle kostela) stojí zaparkované auto a u branky dva pánové v civilním oblečení. Otec nám řekl, ať jdeme raději s maminkou k sousedům, že si s nimi promluví sám. To bylo naposledy, co jsem ho viděl.“ 6. ledna 1943 zatklo gestapo v Chrášťanech 4 lidi. Františka Marhouna, Františka Anděla, Františka Hovorku a Josefa Ťupu. Byli nařčeni z pomáhání a poskytování potravinových lístků Židům a odesláni do koncentračního tábora v Osvětimi. Zde 28. února umírá František Hovorka, 1. března František Marhoun a 11. března František Anděl. Jediný Josef Ťupa přežil až do osvobození Osvětimi, ale umírá krátce poté, neboť snědl velké množství jídla, na což nebyl jeho organizmus zvyklý.¹⁰⁷

Kdo je udal gestapu, bylo všem známo. František Kabele a jeho bratranec František Záveský. Po válce 9. května 1945 byl Kabele zadržen místními občany,

106 Srov. SOKA Písek, Archiv městyse Bernartice, *Pamětní kniha Bernartic*, sign. IIB/1-2, s. 42.

107 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 97.

odzbrojen a uvězněn na místní četnické stanici. Protože, ale obcí projížděli ještě pořád němečtí vojáci, raději ho místní propustili domů. V noci utekl, ale byl zadržen v Jáchymově, v domě, kde žil před válkou. Byl poslán zpět do Chrášťan, kde byl rovněž zadržen i jeho bratranec František Záveský. Oba byli posláni k soudu do Týna nad Vltavou. Odtud byli 24. března posláni k lidovému soudu v Českých Budějovicích a 28. března bylo odsouzení k trestu smrti. Ještě ten den byli oba popraveni na nádvoří soudu.¹⁰⁸

108 Srov. SOKA České Budějovice, Archiv obce Chrášťany, *Pamětní kniha obce Chrášťany*, sign. B928/1, s. 97.

Závěr

V bakalářské práci jsem se chtěl nejprve věnovat obecné historii Židů v daném regionu a to především ve významné obci Koloděje nad Lužnicí od příchodu do obce až po úplný zánik židovské komunity. Ovšem neexistence původních pramenů, kdy vše, včetně kronik z dané obce, je vedeno v archivech jako ztracené, společně s nálezem soukromého archivu dvou rodin z nedalekých Chrást'an vedla ke změně a soustředění se na nové materiály. Na počátku roku 1942 totiž někdo z rodiny Tanzerů či Springerů ukryl veškeré rodinné písemnosti na půdě staré kovárny v nedalekém Nepomuku. Díky tomu se podařilo vylíčit život a původ dvou židovských rodin a jejich marný boj proti totalitě, který se právě v této obci za války odehrál.

Hlavním tématem je snaha obchodníka Bedřicha Tanzera. I když přišel o vše, co měl, neboť jeho rodné Litice připadly po Mnichovské dohodě k Německu, nevzdával se naděje, že se mu povede alespoň část majetku zachránit nebo získat náhradu. I přes všechny obtíže, které mu stavěly do cesty, přes krutou dobu a nesmyslné zákony se nikdy nevzdal naděje a nikdy nepřestal usilovat o sjednání spravedlnosti. Dostával se až do absurdních situací, když musel např. platit daně za jemu zabavený majetek a za zboží, které mu z obchodu rozprodali jiní a po něm bylo dokonce i vymáháno DPH. Přesto jej úplně nikdy nezlomili a nakonec, když dostává možnost získat alespoň dlužnou částku od místních Čechů, kterým je rovněž zabaven majetek, a jsou vystěhováni do protektorátu, raději odmítá.

Světlým momentem celé práce pak zůstává fakt, že v tom chrášt'anští Židé nebyli sami. Ač se může zdát, že byl lidem osud židovského obyvatelstva možná lhostejný, ukázalo se, že u mnohých tomu tak nebylo. Našli se dokonce i tací, kteří i přes možné tresty pomohli a nakonec za to sami zaplatili svými životy. Jejich případy a jejich odkaz by stál za další a ještě podrobnější prostudování.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

Archiv Městského muzea v Týně nad Vltavou, spis A50/6.

Archiv Židovského Muzea v Praze, Archiv židovské obce Koloděje nad Lužnicí, inv. č. 3647-3682.

Národní archiv, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Matriky, inv. č. 844-856.

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv obce Chrást'any, Pamětní kniha obce Chrást'any, sign. B928/1.

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv obce Koloděje nad Lužnicí, Protokoly obecního výboru a rady obce 1878-1898.

Státní okresní archiv Písek, Archiv obce Chrást'any, Pamětní kniha městyse Bernartice, sign. IIB/1-2.

Výpovědi svědků:

Václav Šedivý, písemný záznam rozhovoru pořizovaný dne 23.2.2013.

Anna Rybáčková, písemný záznam rozhovoru pořizovaný dne 23.2.2013.

František Marhoun, písemný záznam rozhovoru pořizovaný dne 24.2.2013.

Literatura:

GOLD, H. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*, Praha: Židovské nakladatelství, 1934. ISBN – neuvedeno.

RADOVANSKÝ, Z. *Historie okupovaného pohraničí 12 (1938 – 1945)*, Ústí nad Labem, Univerzita J.E.Purkyně, 2007. ISBN –80-869-7101-5.

SAKAŘ, J. *Dějiny města Týna nad Vltavou Díl I.*, Tým nad Vltavou: Bohuslav Kučera, 1935. ISBN – neuvedeno.

SUDOVÁ, M. *Židovství na Vltavotýnsku*, Tým nad Vltavou: Město Týn nad Vltavou, 2003. ISBN – 80-239-1780-0.

Elektronické prameny:

<http://www.holocaust.cz/>

Seznam příloh

Příloha č. I. August Springer vede mladé hasiče při 40. výročí SDH Chrášťany v roce 1937. (Archiv SDH Chrášťany)

Příloha č. II. Chrášťany na začátku 20. století. Domek úplně vpravo patřil rodině Springerů. (Obecní úřad Chrášťany)

Příloha č. III. Materiály patřící rodinám Tanzerů a Springerů uložené v Městském muzeu v Týně nad Vltavou. (Foto autora)

Příloha č. IV. Zápis k žádosti o odškodnění pana Bedřicha Tanzera s jeho podpisem. (Foto autora)

Přílohy

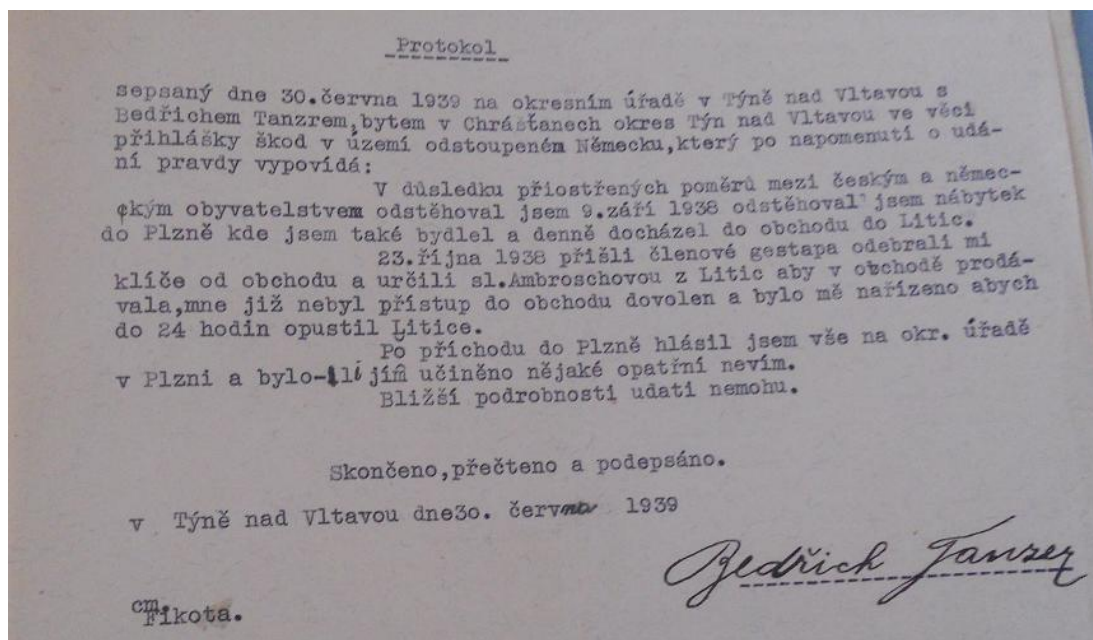
August Springer vede mladé hasiče při 40. výročí SDH Chrášťany v roce 1937.
(Archiv SDH Chrášťany)

Chrášťany na začátku 20. století. Domek úplně vpravo patřil rodině Springerů.
(Obecní úřad Chrášťany)

Materiály patřící rodinám Tanzerů a Springerů uložené v Městském muzeu v Týně nad Vltavou. (Majetek autora)

Zápis k žádosti o odškodnění pana Bedřicha Tanzeras jeho podpisem. (Majetek autora)

Abstrakt

Vlažný, V. *Historie Židů v Chrášťanech*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin.

Vedoucí práce: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Klíčová slova: Židé, židovská obec, Chrášťany, Tanzer, Springer

Bakalářská práce se věnuje historii Židů žijících v Chrášťanech. Zabývá se především rodinami Springerů a Tanzerů. Popisuje jejich život za druhé světové války a snahu o navrácení zabaveného majetku a spory s německými úřady a věřiteli.

Abstract

Vlažný, V. *History of the jews in Chrastany*, České Budějovice 2013. bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice Faculty of Theology. Department of Church History.

Supervisor: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Keywords: Jews, the Jewish community, Chrášťany, Tanzer, Springer

This thesis deals with the history of the jews who lived in village Chrastany. Mostly deals with famylies of Springer and Tanzer. Describes their lives in the second world war and the efforts to return the confiscated property and disputes with the German authorities and creditors.